

Fülöp Tamás: Széchenyi és Kossuth vitája¹

Gróf Széchenyi István ma ismert életműve az elmúlt másfél évszázad során az ideológiai kurzusoknak is kiszolgáltató interpretációk, és a történetírói értelmezések sokféleségét hordozza magában. Szekfű Gyula a *Három nemzedék* című, 1934-ben megjelent művében már arról beszélt, hogy Széchenyi életművével kapcsolatban – a gróf halálát követő évtizedekben – már kialakult egy sajátos „kultusz”, létrejött egy látszólag kőbe vésett, statikus Széchenyi-kép, amit továbbgondolni talán nem is lenne célszerű, vagy épp érdemes. *„Mi szükség és mi érdem volna Széchenyi István gróf tanainak feszegetésében, mikor az utóbbi évtizedekben állandó témája, minden oldalról körülményesen megtekintett alakja volt éppen ő, Széchenyi, a nemzetvezér államférfiú? [...] Társadalmunkat és sajtónkat korlátlanul használtuk fel valóságos Széchenyi-kultusz felépítésére, úgy, hogy most én könnyen tengerbe vizet hordó gyermeknek tartatnám, még mindig újat akarván Széchenyiről mondani.”* – értékelte az életművet a *Három nemzedékben*. Szekfű, aki egyébként maga is jelentős szerepet játszott a két háború közötti jellegzetes Széchenyi-kép megformálásában, felvetésében természetesen csak poétai aspektusból látta azt lehetetlennek, hogy az elkövetkező történetírói nemzedék bármi újat is mondjon a „legnagyobb magyar” politikusi, államférfiúi, vagy gondolkodói pályájáról. Csakhogy a *Három nemzedék* koncepciózus, az 1918-at követő nemzeti traumák sorozatát is magyarázó múltértelmezése önmagában azt igazolja, hogy minden korszak új módon, új kérdésekkel és új interpretációkkal – nem egy esetben a tudományos módszereket és történelmi tényeket mellőzve – alakítja ki a történelem szereplőiről a saját maga képét. Így tulajdonképpen nem is arról van szó, hogy sok párhuzamos Széchenyi-kép létezik egymás mellett, hanem arról, hogy minden korszak – saját nézőpontjából – mást és mást lát Széchenyi történelmi alakjából. A tudományosság kritériumainak megfelelően, talán ezért lehet értelme új utakon megközelíteni azokat a toposzokat is, amelyekre a közgondolkodás hagyományai, az előítéletek olykor vastag rétegben hordták fel az értelmezések sokféleségét.

Talán épp a „legnagyobb magyar” életműve az egyik területe a magyar történetírói hagyománynak, ahol a legtöbb sajátos megközelítés és a legsokfélebb megértési szándék halmozódott fel az elmúlt időszakban. Széchenyit – nem kevés aktuálpolitikai céllal – élete során Kossuth nevezte el „a legnagyobb magyarnak”, később e címke természetesen más jelentésárnyalatokat is magába olvasztott. Majd a szabadságharc leverése után Kemény Zsigmond épített az igazolás szándékával a döblingi Széchenyi alakja köré eszmei védőbástyákat. Halála után aztán megindult a legkülönbözőbb sztereotípiák és toposzok előállítására. Grünwald Béla a hosszú századvég éveiben a pszichiátriai iskola módszereivel, kizárólag a naplókön keresztül kísérelte meg Széchenyit megérteni, csakhogy a naplók belső világából kirajzolódó személyiség nehezen volt összeegyeztethető a „legnagyobb magyar” emblémával. Mindez előre vetítette, hogy az eszmerendszer rekonstrukciójában a különböző forrástípusok komplex használata módszertani szempontból megkerülhetetlen feladat. Majd

¹ Az előadás elhangzott: „Széchenyi és Kossuth harca” címmel a Tolna Megyei Széchenyi Körök és a TIT Tolna Megyei Egyesülete rendezésében Széchenyi halálának 150. évfordulója alkalmából. Szekszárd, 2010. április 17.

mintha egyszerre valóban több Széchenyi is létezne egymás mellett, a Trianoni trauma után megszületett a Szekfü-féle „konzervatív reformer”, majd – a politikai inga járásának megfelelően – a kommunista hatalomátvételt követően Széchenyiből egy elvtelen, retrográd, feudális földesúr lett. Az életmű rehabilitációjára csak az 1960-as években Barta István jóvoltából került sor, melynek hatására az 1970-es és 1980-as években megjelentek a Széchenyi-életművet és eszmerendszert nagyobb, európai horizontra emelő értelmezések. Kosáry Domokos és Gergely András munkái sokkal árnyaltabbá és teljesebbé tették a pályakép értelmezését. S bár Viszota Gyulának és a két világháború közötti kultúrpolitikának köszönhetően az 1920-as évek végétől sorban megjelentek a naplókötetek és a legfontosabb művek, valójában csak Széchenyi születésének bicentenáriuma körül jelentek meg az igazán hasznos Széchenyi-életrajzok, és történt meg a napló és az életmű modern kiadása. Mindez ugyancsak azt igazolja, Széchenyi gondolkodásának, eszmerendszerének megismerése nem lezárt folyamat, az életmű feltárása pedig csakis komplex módon, új történetírói módszerek segítségével válhat még teljesebbé.

Az elmúlt másfél évszázad során maga a Széchenyi–Kossuth vita is átélte ezeket a koncepcióktól sem mentes át- és újraértelmezési traumákat. Így volt, aki „ész és szív”, vagy „előbb gazdasági, azt követően politikai átalakulás” disszonanciájára alapozta a konfliktust, s volt, aki származás, társadalmi státusz, gondolkodásmód, szocializáció, eszmeiség, kultúra és művelődés, vagy az elkerülhetetlen társadalomátalakulás mélységének, intenzitásának elvi különbözőségében vélte felfedezni a két politikus ellentétének gyökereit. Ezek a magyarázatok – amennyiben nem kívánnak kizárólagos értelmezési móddá válni – természetesen mind megférhetnek egymás mellett, s egyúttal előre vetítik az új szempontok bevezetésének lehetőségét is. Széchenyi – kicsit félrevezető módon – önmaga egyébként „*modor és taktika*” különbözőségéről beszélt a nemzet jövőéért érzett felelősség tudatától átítatott, 1841-ben megjelenő vitaindító művében, *A kelet népében*. Lehet, mindez együtt és egyszerre volt jelen a reformkor e meghatározó, politikai programelágazást eredményező többéves, a nyilvánosság több fórumán is zajló küzdelemsorozatában. Ilyen szempontból Széchenyi és Kossuth harca – eltérő közlési és véleményformálási formáik miatt – akár „*könyv és újság*”, mélyenszántó, bonyolult szerkezetű, több száz oldalas kötet, illetve dinamikus, céltudatos, figyelemfelkeltő, állásfoglalásra készítő vezércikk antagonisztikus ellentétéként is értelmezhető lehet. De miként e sokféle magyarázat létjogosultságát nem lehet pro és kontra önmagában egyértelműen cáfolni, vagy igazolni, úgy lehet az értelmezések sokféleségébe új, tudományos módszerekkel is alátámasztható szempontokat bevezetni.

Ha a tényleges politikai polémia eredőjét vizsgáljuk, és nem tekintjük kettejük konfliktusának korábbi látens megnyilvánulásait – legyen az a Casinó-ügy, vagy a „*legnagyobb magyar*” szállóige keletkezése –, a megnyilatkozások sorában Széchenyi *A kelet népével* „ütött vissza” először Kossuthnak. Viszota Gyula szerint *A kelet népe* „*Széchenyi legalányibb munkája*”. S igaz ez nemcsak a szubjektív hangvétel, a Kossuthtal szembeni éles, személyeskedő kritika, de mindenekelőtt a politikai hitvallás és az eszmerendszer szempontjából. Széchenyi – ahogy az a mű első címvariációi közt is szerepel – a reformkori társadalomátalakulás, összességében

a magyar nemzet modernizációja szempontjából, a nemzet jövőjéért, létéért érzett felelősség tudatával, az egész emberiség egyetemes fejlődésének aspektusából kondította meg a „*Lélek Harangot*”, mert úgy vélte, Kossuth és a Pesti Hírlap veszélybe sodorja, szakadékba hajtja a nemzet csak nemrég megindított szekerét. Úgy ítélte meg, Kossuth ellentéteket kielező modora és elhibázott taktikája a megkezdett reformokat megakaszthatja, az átalakulás üdvözítően kibontakozó menetét tragédiába vezetheti. De hiába a több száz oldalas érvelés, nem igazán tűnt meggyőzőnek, hogy egy hírlap miként sodorhatja veszélybe egy nemzet jövőjét.

Széchenyi támadását a korabeli közvélemény túlzottnak és rosszul időzítettnek tekintette, a liberális reformellenzék mértékadó politikusai – mint Deák is – egyértelműen Kossuth pártjára álltak. A „*modor és taktika*” ellentétéként megfogalmazott érvekből nem igazán értették azt meg, hogy Széchenyi *A kelet népében* egy a Kossuth – cenzúrát is ügyesen kijátszó – vezércikkeiben körvonalazódó gyorsabb, dinamikusabb és mélyebb átalakulást felvillantó, illetve a változások szükségzerűségét, elkerülhetlenségét hangsúlyozó politikai gyakorlat és gondolkodásmód ellen emelte fel hangját. Mégpedig egy átgondoltabb, valamennyi vélt vagy valós politikai ágenssel kalkuláló, biztonságra törekvő – és így természetesen lassabb – átalakulás igényével. Széchenyi a bécsi udvar, az arisztokrácia, a nemzetiségek és a parasztfelkelés ellenhatásainak elkerülésére hivatkozva, a nemzet létének veszélyeztetettségére apellálva fejtette ki kritikáját Kossuth koncepciójával szemben. S tette mindezt egy olyan eszmei, politikai és morális argumentációval, amelynek „működésbe hozatala” Széchenyi eszmerendszerének, történelemszemléletének jellegzetességeit is felszínre vetette. Széchenyi a vitában azt – a legtöbb esetben a mindennapi megnyilatkozások szintjén a mélyben maradó – érvanyagot is latba vetette, amely politikai gondolkodásának legmélyebb motívumait alkotta. Mindez – az utazás- és olvasmányélményekre, a személyes tapasztalatokra, a tanulmányokra, az egyéni meggyőződésre, a korhangulatra, a baráti beszélgetésekre, a keresztény hitre egyaránt támaszkodó, abból építkező – a magyar nemzet múltjával, jelenével, jövőjével, a nemzet életben maradásával, felvirágoztatásával kapcsolatos szellemi bázist rejtette magában.

Széchenyi nemzetszemléletében – a kor uralkodó eszméi közül – a haladás francia felvilágosodást idéző, optimista, „pozitívista” eszméje és a romantikus-organikus felfogás együtt volt jelen. Mindez egyfelől a fejlődésbe, a haladásba, a törvények megváltoztathatóságába vetett, a XIX. századi európai gondolkodást átható tökéletesedéstannak, valamint a nemzeteknek az élővilág analógiájára életciklusokat feltételező organikus nemzetfelfogásnak a sajátos keveredését jelentette Széchenyi eszmerendszerében. A haladástan optimizmusa Széchenyi gondolkodásában az egyén és a nemzet kölcsönösségét feltételezi: „*Minél nagyobb sikerrel küzd [...] [az] ember anyagi és kivált lelki kéjek kifejtése körül, minél nagyobb haladásban van, annál boldogabb; - s minél több jár el ebben jó sikerrel, annál boldogabb az egyes polgárok összeve is, a nemzet*”. Ezért – ahogy azt programadó műveiben összefoglalta – az elsőszámú cél a „*kiművelt emberfő*” a „*lelki független ember*” megteremtése, amelynek összetevője a „*belső csend*” – vagyis a

megállapodott lélek, a „*tiszta lélekismeret, élettudomány, egészség és vagyoni rend*”, valamint a „*polgári erény*” – a társadalmi kötelességek teljesítése, illetve a „*bátorlét*” – azaz a szabad döntés lehetősége, a jogbiztonság. Az egyénnek így a nemzettel szemben is kötelezettsége van: „*mindenkinek, ki a' nemzet tagja, minden időben 's minden körülállásokban leg és legfőbb kötelessége, hogy annak előmenetelét 's javát, mennyire erejében áll előmozdítani helyzetetéséhez képest törekedjen*”.

E gondolatok háttérében – az előzőeken túl – ugyancsak megtalálható volt a keresztény perfektibilitás argumentációja – „*a tökéletesbhez ellenálthatatlan vonzódás legszebb tulajdona az emberi léleknek*” – és a társadalmi hasznosság mindenek felettiségét és a törvények megváltoztathatóságát hangsúlyozó angolszász utilitarizmus logikája is. Széchenyi érvei szerint a társadalmi rendet meghatározó törvények tehát – nagy körültekintéssel ugyan, de – megváltoztathatóak, sőt bizonyos időközönként azokat az „*idő szelleméhez*” kell igazítani. A Széchenyi programadó művein végighúzó, s a változások elfogadásából és az újítási vágyból táplálkozó haladásgondolat törvényszerűen magába integrálta a politikai mozdulatlanúság, a maradás elleni küzdelem radikalizmusát is. A *Stádiumban* megfogalmazott, s a benthami elvekre épített konkrét törvény- és reformjavaslatok – bár a fennálló struktúra közjogi és kormányzati rendszerét csak minimálisan kívánták érinteni – Széchenyi munkáját a kortársak szemében is „*a magyar radikalizmus kézi könyvé*”-vé tették.

Érveiben így a nemzet haladásának, fejlődésének szükségszerűsége és az esetleges nemzethalál víziója egyszerre jelentkezett. Mindezt a leginkább kézzelfogható módon *A kelet népe* által generált eszmei-politikai konfliktus hozta felszínre. Széchenyi szerint ugyanis a nemzet átalakulásában, modernizációjában rejlő feladat nem kevesebb, mint „*a magyar népet a világnak megtartani, és nem csak megtartani, de az emberiség díszére nemzetté, nagy, erős, dicső nemzetté emelni*” – írta *A kelet népében*. E felfogás értelmében a magyar nemzetnek – hogy betölthesse világtörténelmi hivatását, és hozzájáruljon az egyetemes haladás folyamatához – „előre kellett lépnie”, de az előrelépés csak olyan módon eszközölhető – érvelése szerint –, hogy az a nemzet jövőjét ne veszélyeztesse. A Széchenyi által is előszeretettel alkalmazott mechanikai hasonlat szerint minden olyan haladási, átalakulási mód, amely sebessége, lendülete, iránya miatt nem megfelelő, az a magyarság létét, a nemzet jövőjét kockáztatja. A nemzetek – amelyek az emberi nemhez hasonlóan különböző életkorral és annak megfelelő tulajdonságokkal rendelkeznek – fejlődésük eltérő fázisaiban más és más „gyógymódot” igényelnek, és az a politikus, aki nem ismeri a nemzet életkorát, valamint az életkornak megfelelő „gyógyszert”, veszélybe sodorhatja, s egy nem várt kataklizmával akár meg is ölheti a nemzetet. Így a Kossuth elleni támadás – a történetiszemlélet érvei alapján – a nemzet haladásának, felvirágoztatásának világtörténelmi hivatástudattal átszőtt, a nemzet jövőjéért érzett felelősséggel átitatott gondolati alapokra épült. „*Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátságait mint ereklyét megőrizni 's szeplőtelen minemiségében kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit, s így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végcéljához, az emberiség' feldicsőítéséhez vezetni*” – foglalta össze a nemzet átalakulásának tétjét sajátos történetiszemléletének tükrében.

Fiatalkorában – immár a nemzetközi összehasonlítás tapasztalatával – Széchenyi az organikus nemzetszemlélet kategorizáló összevetésével határozottan úgy ítélte meg, hogy a magyar nemzet a XIX. század első évtizedeiben már nem mutat kellő életerőt, fényesebb napjai a középkorban, az Árpád-házi királyok és Mátyás közti évszázadokban már lejátszódtak, a magyar nemzet megvényt, Mohács után elvesztette aktivitását, elaggott és nincs számottevő jövője. Az 1820-as évek naplóbejegyzései ezt így tükrözik vissza: „*Hogy Magyarország már elérte a zenitjét, és egy hullócsillag sorsában osztozik (mely még hozzá rendkívüli módon sohasem tündökölt), a következőkből szűröm le: a Magyarországra beköltözött idegen népek száma minden évben növekszik; az ősi magyar törzs közeledik a meddőséghez. A nemesség morálisan és fizikailag beteg. A házasság szentségét, a családátya méltóságát még hírből sem ismerik, etc. etc.*”; „*Nincsen jó magyar társaság: Magyarország hanyatlásának és gyengeségének ismertető jele!*”; „*Mindenfelé sivatagot, pusztaságot látok. A magyar nemzetiség lefelé sodródik. Én az ár ellen úszom. Meg fogok fulladni;*”; „*Úgy rémlik, mintha semmi szellem – semmi magyarság nem volna már az országban. [Halott az ország.]*”; „*Minden elaggott korra vall. Még maga a nyelv is. Mégis, ha azt, ami még rejlik benne, apránként felfedezem: lelken reménysugár cikázik át, úgy érzem, egyszer még teljes életet kell nyernie! Virulhat-e azonban a nyelv, anélkül, hogy a nép is ne viruljon? – A nyelv a népet magával ragadja.*” A Naplók segítségével viszonylag nagy pontossággal igazolható, hogy Széchenyi csupán az 1820-as évek végére, hosszú évek vívódásai után jutott arra a megállapításra, hogy „*a magyar egy erőtől pezsgő fiatal nép, amely még minden lehet*”. Minden bizonnyal ennek a szemléletváltásnak és új hitnek a segítségével fogalmazta meg programadó művében, a *Hitelben* azt a híressé vált, optimizmussal teli gondolatot, hogy „*Magyarország nem volt, hanem lesz*”. Széchenyi mindezen túl meggyőződéssel hitt abban, hogy a forradalom, a társadalmi robbanás elkerülhető, mégpedig úgy, ha képesek vagyunk tanulni más nemzetek példáiból: „*nézzük a' külföldet – vérpatakokkal vásároltatott meg náluk mind az, mit nekünk, ha hiába nem folytak le előttünk az emberi kifejlésnek minden eseményei, ingyen kellene, ingyen lehetne, kimondhatlanul szebb alakokban sajátunkká tenni*” – írta 1841-ben. A programadás igényének megfelelően Széchenyi műveiben az 1830-as évek elején – a gróf organikus nemzetszemléletére támaszkodva – a nemzet fiatalságának erőteljes hangsúlyozása jelent meg. Ebben a cselekvésre készítő és jövőre hangolt gondolkodásmódban a múlt és a jövő értékviszonyai alapvetően megváltoztak, s az érdeklődés egyértelműen a múltvizsgálat felől a jövőképelelés irányába mozdult: „*[...] nincs annyi gondom tudni valaha mik voltunk de inkább átnézni, idővel mik lehetünk s mik leendünk. A Mult elesett hatalmunkbul, a Jövendőnek urai vagyunk.*” – írta optimizmustól duzzadó lélekkel a *Hitelben*.

Ezzel szemben a megtámadott Kossuth egyáltalán tudott azonosulni Széchenyi e gondolatiságával, válaszában – a *Felelet* című könyvében – tulajdonképpen ízekre szedte és pragmatikus megfontolásokra hivatkozva cáfolni igyekezett Széchenyi okfejtését és félelmeit. Nemcsak hogy nem osztotta Széchenyi nemzethalált vizionáló „veszélyérzetét”, de úgy ítélte meg, senki nem tarthatja fenn magának a jogot, hogy biztos receptet és egyedül üdvözítő

irányt adjon a nemzeti átalakulás „vegytani processusához”. Így érvelt: „a’ ki korának óramutatója, az korának nem Prometheusa; tán inkább őt teremté a’ kor, mintsem ő a’ kort; dajkája lehetett a’ jövendőnek, kapocs a’ tegnap és a’ holnap közt: de ha úgy gondolkozik, hogy az óramutató teremti az időt, ’s mindig annyi időnek kell lenni, mennyit ő mutat, holott ép’ azért, mivel az idő örökké halad, az óramutatónak előbb vagy utóbb okvetlenül elkésznie kell – a’ ki így gondolkozik, épen azon szempontot veszíti el, a’ melly hatását föltételez, combinatióból természetesen kiforgattatik, [...] és midőn mind ezt önkényt megvallja, egyszersmind vallomást teszen arról is, hogy időmutatás helyett a’ teremtés vagy gondviselés szerepét igényelvén, idegen térre jutott, mellyen alkalmasint nem olly biztos mutató, mint egykor volt.” Kossuth érvelésében nyomát sem találjuk a nemzet létezésének veszélyét magába foglaló organikus nemzetszemléletet, sőt egyenesen elutasítja a Széchenyinél oly erős gondolatot: „én a vénségi, fiatalsági hasonlítatásokat igen sántikálónak s a rájuk épült országlási rendszert ingatagnak tartom, és magasb véleménnyel vagyok az emberiség rendeltetéséről, mintsem hihetném, hogy a tetőpont, mellyre nemzetek hivatvák, már a civilisált világok [...] népeinél el van már érve, mellyeknek már e szerint vénülésnek kellene indulniok, következőleg nem sokára majd meg is halniok”, ezért úgy vélte „[...] nem kellene hát [...] a népek vénségének, fiatalságának szóvirágmezejétől magunkat annyira elfoglaltatni engednünk, miszerint erre országlási rendszert alapítsunk [...]” – vallotta *Feleletében*. A Pesti Hírlappal kapcsolatban pedig úgy ítélte meg, hogy az újság „ezen kort, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot és igazságot követel, nem teremtette, hanem ellenkezőleg ezen kor teremtette a Pesti Hírlapot: ez hát [...] a kornak idézete, nem idézője”. Kossuth gondolkodásában az átalakulás szükségszerűsége ellenállhatatlan optimizmussal karöltve jelent meg. Így írt erről – már sejtve Széchenyi támadását – a Pesti Hírlap 1841. február 17-i számában: „ha volna, ki tulságos önhittségében a világgereket megakasztani, vagy a józan haladásnak, mellyet kormánybölcesség vezet, kor szüksége parancsol, nemzeti lelkesedés intéz, utját állani akarná; ha volna ilyen – de hiszen mi erősen hisszük, hogy nincs. Ha van e nemzetnek rendeltetése – van pedig – az bizonyára teljesülni fog velök és általok, ha nekik tetszik, nélkülök, sőt ellenök, ha kell”. Kossuth a nemrégiben „legnagyobb magyar”-nak titulált Széchenyi politikai nagyságát – a haladás viszonyrendszerének szemszögéből – „mindössze” abban látta, hogy a gróf „ujjait a kornak üterére tevé, és megértette lüktetéseit”. „Ezért és egyenesen ezért tartom én őt a legnagyobb magyarnak, mert [...] százados hatásra kiszámított lépései sem korán sem későn nem érkeztek.” – írta a *Feleletben*. Kossuth tehát – nagyon diplomatikusan nem vitatva Széchenyi szerepét a reformok megindításában, de határozottan elutasítva a továbblépéssel kapcsolatos aggodalmait – a jelenből a közelmúlt világába tolt vissza politikai ellenfelét.

Széchenyi nem találta az igazi választ Kossuth dinamikus, optimista, kockázatvállaló és már-már merész érvelésére. Kossuth könyvére újságcikkkel kezdett válaszolni, de bonyolult stílusa, nehézkes, körkörös gondolatmenete, nem csupán „evilági” érvei, és nem mindenki által elviselhető súlyos felelősségtudata a korabeli közvélemény jelentős részét politikai értelemben eltávolította „a legnagyobb magyartól”. A sajátos történet szemlélettel áthatott politikai érvek sokak számára nehezen megfogható, pragmatikus szempontok alapján

nemigen értelmezhető – ahogy a vitában felülkerekedő Kossuth győzelemittasan megjegyezte – „szóvirágoknak” tűntek csupán. Széchenyi újabb és újabb támadásaiban a vissza-visszatérő érvek mégis azt sugallták, hogy a vita háttérében – hol gyengébb, hol dominánsabb módon – végig ott húzódott a haladás kérdéséhez és a nemzet jövőjéhez, életben maradásához való eltérő viszonyulás. Valójában a polémia kudarca miatt a gróf az 1840-es évtized derekára kiszorult a reformkori politika fő sodorvonalából, helyzete – ahogy magát definiálni igyekezett – „*pártok feletti*” pozíció helyett csupán pártok és padok közötti lett. A reformkori magyar politikum világa az 1840-es évek derekára jól meghatározható formában strukturálódott, majd az 1848-as tavaszi események egy teljesen új helyzetet teremtettek. Csak a politikusi nagyság, a nemzet jövőjéért érzett felelős gondolkodás tiszta érzése ihlethette azokat a sorokat, amelyekben Széchenyi – félretéve hosszú évek ellenszenvét és politikai vitáit – teljes szívvvel a felgyorsuló változások, az alkotmányos átalakulás ügye mellé ált. „*Barátom, csudákat éltünk! Nemzeti voltunk hajszálon függött. Az első felvonás gyönyörűen sikerült! Én teli vagyok a legszebb reményekkel. Valóban egész mértékben élvezem mind azt, mi Bécsben tegnap és ma történt. Nekem úgy látszik, mintha ránk vagy azokra elvégre felnyílt volna az ég! Én nem tudok kételkedni nemzetünk legszebb kifejlődésén; s miután Batthyányi és Kossuthnak hallatlan, nagy szerepén csak örülni tudok és Isten látja lelkemet, legkisebb irigység nem rejlik keblemben, azon édes meggyőződésben ringatom magam, hogy politikámnak nincs egyéb mozdító ereje, mint „ügyszeretet”! Fogok-e és minő részt venni az új kormányban, még nem tudom. Egészségem miserabilis, alig tudok lábaimon állni! Bécsről most nem írhatok; hanem, hogy egy kis része a sikereknek engemet is illet, arra esküdhetem. Bár minőnek fog mutatkozni a második és harmadik etc. felvonás, azt be kell várnunk. Mi engem illet, én Batthyányit és Kossuthot legőszintébben fogom szolgálni! Az én politikám biztos volt ... de lassú. Kossuth egy kártyára tett mindent és legalább idáig annyit nyert a hazának, mint a mennyit az én politikám tán 20 év alatt sem birhatott volna előállítani! ... Ha reactió nem történik és több lesz bennünk a hazafiság, mint az irigység, s több a polgári erény, mint a dicsvágy ... én biz azt hiszem: lesz még a magyarbúl valami's pedig sok!” – írta titkáranak, Tasner Antalnak 1848 márciusában.*